

1. ΘΕΜΑ

Το γένος στα νέα ελληνικά

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

ο πίνακας, η κιμωλία, το μολύβι

3. ΕΠΙΠΕΔΟ – ΒΑΘΜΟΣ ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ

Όλα τα επίπεδα, ανάλογα με το επίπεδο στο οποίο ανήκει κάθε ουσιαστικό. Το γένος αποτελεί ένα από τα πιο προβληματικά σημεία για τους αλλόφωνους, ανεξάρτητα από τη μητρική τους γλώσσα. Ιδιαίτερα προβληματικό θεωρείται για τους τουρκόφωνους μαθητές, γιατί η κατηγορία του γένους απουσιάζει από τη μητρική τους γλώσσα.

4. ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΗ ΓΝΩΣΗ

Το φαινόμενο προϋποθέτει τη γνώση του οριστικού άρθρου και την επίγνωση ότι αποτελεί το συμβατικό δείκτη για την αναγνώριση του γένους στα ουσιαστικά.

5. ΠΙΘΑΝΑ ΛΑΘΗ

Λάθη στο γένος παρατηρούμε σε όλα τα επίπεδα, ακόμα και στους πιο προχωρημένους. Τα λάθη αυτά προκύπτουν κυρίως για τους εξής λόγους:

α) την (εσφαλμένη) ταύτιση φυσικού και γραμματικού γένους. Έτσι, το αρσενικό και το θηλυκό αποδίδονται σε έμψυχα αρσενικά ή θηλυκά, ενώ το ουδέτερο χρησιμοποιείται για άψυχες οντότητες. Σε αυτό θα μπορούσαμε ίσως να αποδώσουμε τη γενικευμένη χρήση του ουδέτερου σε βάρος του αρσενικού και του θηλυκού, που παρατηρείται αρκετά στους αλλόφωνους·

β) την υπεργενίκευση με βάση τη μορφολογία. Είναι συνηθισμένα στους αλλόφωνους (αλλά και σε αρκετούς ελληνόφωνους) λάθη όπως τα ακόλουθα: **ο μέθοδος, *ο κράτος*.

Ο λόγος είναι αρκετά προφανής: οι μαθητές από τις πρώτες μέρες της διδασκαλίας μαθαίνουν ότι μπορούμε να αναγνωρίζουμε το γένος των ουσιαστικών από τις καταλήξεις. Έτσι γνωρίζοντας ότι πολλά αρσενικά λήγουν σε *-ος*, αναγνωρίζουν ως αρσενικά το θηλυκό *μέθοδος* και το ουδέτερο *κράτος*.

6. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Η κατηγορία του γένους είναι εγγενής στα ουσιαστικά. Μέσω της συμφωνίας το ουσιαστικό-κεφαλή προσδιορίζει και το γένος των άλλων συστατικών μιας Ονοματικής Φράσης, λ.χ.:

αυτός ο ωραίος και έξυπνος μαύρος σκύλος με τις άσπρες βούλες

Με βάση το γένος, τα ουσιαστικά μπορεί να είναι αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα, ενώ η ταυτότητα του κάθε ουσιαστικού ως προς το γένος προσδιορίζεται συμβατικά από το οριστικό άρθρο.

Σχετικά με το γένος στα νέα ελληνικά θα πρέπει να επισημάνουμε τα εξής:

α) Το γένος είναι γλωσσική / γραμματική κατηγορία και μόνο. Κατά συνέπεια δεν θα πρέπει να ταυτίζουμε το (γραμματικό) γένος μιας λέξης με το (φυσικό) γένος των οντοτήτων στις οποίες αναφέρεται:

ο πίνακας η κιμωλία το μολύβι

οι οντότητες ΠΙΝΑΚΑΣ, ΚΙΜΩΛΙΑ, ΜΟΛΥΒΙ είναι όλες τους άψυχες οντότητες, ωστόσο οι λέξεις *πίνακας*, *κιμωλία* και *μολύβι* είναι αντίστοιχα αρσενική, θηλυκή και ουδέτερη, χωρίς να υπάρχει κάποιος προφανής λόγος για αυτό.

β) Κατά συνέπεια, το γένος στα Νέα Ελληνικά είναι αυθαίρετο, δηλαδή μη αιτιολογήσιμο. Αυτή η αυθαιρεσία είναι γενική, με εξαίρεση κάποια πεδία όπου το γραμματικό γένος ταυτίζεται με το φυσικό γένος. Αυτό συμβαίνει με τα ονόματα όλων των έμψυχων οντοτήτων

ο Πέτρος η Καίτη ο σκύλος μου ο Ιβάν η γάτα μου η Κλεοπάτρα

Συμβαίνει επίσης σε ορισμένα πεδία (γεωγραφικοί κυρίως όροι) μέσω του μηχανισμού της μετωνυμίας:

*η [νήσος] Πάρος, Νάξος, Ύδρα, Κύπρος
ο [ποταμός] Αλφειός, Ευρώτας, Τάμεσης, Δούναβης
η [χώρα] Ιταλία, Ισπανία, Βολιβία, Κίνα
κτλ.*

με αρκετούς όμως περιορισμούς και εξαιρέσεις:

*η Μαρία , αλλά το Μαράκι
η Ιταλία, η Ισπανία, αλλά ο Λίβανος, το Μεξικό.*

7. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Αρκετά εγχειρίδια για να διδάξουν το γένος στους αρχάριους μαθητές δίνουν έναν απλό κανόνα αναγνώρισης των γενών από τη μορφολογία της λέξης. Έτσι «τα ουσιαστικά που λήγουν σε -ς είναι αρσενικά, τα ουσιαστικά που λήγουν σε -α ή σε -η είναι θηλυκά και τα ουσιαστικά που λήγουν σε -ι, -ο ή -μα είναι ουδέτερα». Ο τρόπος αυτός παρουσίασης του γένους, που αντιμετωπίζει τη διδασκαλία του γένους γραμματικά, εφόσον επικαλείται ένα μορφολογικό κανόνα, είναι ακατάλληλος και εσφαλμένος για πολλούς λόγους. Μεταξύ αυτών:

α) Οδηγεί σε εσφαλμένες υπεργενικεύσεις (βλ. Πιθανά Λάθη).

β) Προϋποθέτει τις λέξεις ως λήμματα σε ένα λεξικό. Αν ένα παιδί δει την αιτιατική ενός αρσενικού

πίνακα

(όχι την ένσιγμη ονομαστική του) είναι πολύ πιθανό να συμπεράνει, με βάση τον κανόνα, ότι είναι θηλυκό.

γ) προϋποθέτει το γραπτό λόγο, όχι τον προφορικό, και αφορά κυρίως τη διαδικασία της αντίληψης, όχι της παραγωγής. Το «ορθογραφικό» κριτήριο (-η θηλυκά, -ι ουδέτερα) αντιστοιχεί, στο προφορικό λόγο, σε έναν και μόνο φθόγγο, κατά συνέπεια παύει να ισχύει ως κριτήριο αναγνώρισης του γένους.

Το γένος πρέπει να διδάσκεται όχι γραμματικά αλλά λεξιλογικά. Δεν πρέπει δηλαδή να διδάσκουμε το γένος με κανόνες, αλλά από την αρχή να επισημαίνουμε στους μαθητές ότι κάθε φορά που μαθαίνουν ένα ουσιαστικό πρέπει να μαθαίνουν και το γένος του. Στην κατεύθυνση αυτή μπορεί να βοηθήσει ο διδάσκων με τους ακόλουθους τρόπους:

α) Να αποφεύγει τη συνάρτηση του γραμματικού γένους με το φυσικό. Θα ήταν καλό δηλαδή όταν διδάξει το γένος να μην αναφερθεί σε κύρια ονόματα, όπου όπως είδαμε ταυτίζεται το αρσενικό γένος με το φυσικό. Μπορεί να ξεκινήσει από απλά αντικείμενα της τάξης με διαφορετικά γένη, ώστε στην πρώτη επαφή του με το γένος ο μαθητής να μη συνδέσει το

γραμματικό με το φυσικό γένος. Για τον ίδιο λόγο θα πρέπει να αποφεύγει να χρησιμοποιεί για τη δήλωση του γένους βιολογικά σύμβολα, όπως συμβαίνει σε αρκετά βιβλία.

β) Να ενθαρρύνει τους μαθητές στη λεξιλογική εκμάθηση του γένους. Ο διδάσκων, από τη στιγμή που θα διδάξει το γένος, θα πρέπει να γράφει κάθε λέξη στον πίνακα μαζί με το οριστικό της άρθρο, στη φυσική τους σειρά (όχι αντίστροφα, όπως τα βρίσκουμε σε λεξικά)

γ) Παρ' όλα αυτά, μπορεί και στο πρώτο επίπεδο να κάνει κάποιες γενικεύσεις που θα βοηθήσουν τους μαθητές, αναφέροντας κυρίως εκείνα τα πεδία (γεωγραφικοί όροι κ.λπ.) όπου πλειοψηφεί κάποιο από τα τρία γένη.

8. ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΣΥΝΑΦΗ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ

Διάφορα φαινόμενα συμφωνίας (ΓΓ 26, ΑΤ58), γένη ουσιαστικών και επιθέτων (ΓΓ2, ΓΓ3, ΒΣ1, ΒΣ2, ΒΣ4, ΒΣ5)

9. ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΣΤΟ ΥΛΙΚΟ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Γλωσσικές Ασκήσεις: 36-46, 86-92, 94-95, 97-107, 109-125, 695-696.